

4. Bankovní úvěr, jeho podstata, druhy, úvěrový proces, hodnocení klienta, zajištění úvěru, jeho význam v ekonomice banky

1. Podstata bankovního úvěru

Úvěr = časově omezené, úplatné přenechání peněz k volnému nebo smluvně vázanému použití.

= výnosový a rizikový obchod, který má zásadní vliv na likviditu banky (jeho poskytování je regulováno CB pravidly kapitálové přiměřenosti, likvidity a úvěrové angažovanosti).

= z makroekonomického hlediska je úvěr návratným přerozdělením dočasně nebo trvale volných peněžních prostředků.

Banka ve vztahu k úvěru je subjekt, který:

- Poskytuje úvěr (aktivní obchod, pohledávka banky)
- Přijímá úvěr (pasivní obchod, závazek banky)
- Zprostředkovává úvěr

Bankovní úvěry z hlediska **dlužníka** (subjekt příjemce úvěru) jsou *úvěry komerční*, poskytované podnikatelským subjektům a *spotřební úvěry* poskytované fyzickým osobám.

Cenou úvěru je **úrok** (úroková míra vyjadřuje podíl úroku na zapůjčené částce, resp. poměr úroku k velikosti zapůjčené peněžní sumy)

1.2. Členění úvěrů

Podle splatnosti:

- Krátkodobý (splatnost do 1 roku)
- Střednědobý (1-4 roky)
- Dlouhodobý (nad 4 roky)

Podle zajištění:

- Kryté-osobní (ručení, směnka)
-reálné(nemovitosti, movité věci)
- Nekryté (tzv.bianko)

Podle subjektu:

- Bankovní (konsorciální úvěr-poskytuje skupina bank)
- Nebankovní
- Veřejné-poskytuje státní instituce

Podle příjemce:

- Komunální
- Průmyslové
- Zemědělské

Podle účelu:

- Provozní
- Investiční
- Překlenovací-dočasná potřeba peněžních zdrojů
- Importní
- Exportní

Podle povahy úvěrování:

- Jednorázové
- Kontokorentní- s variabilním čerpáním peněžních zdrojů
- Revolvingové-opakované

Podle měny:

- Korunové
- Cizoměnové

2. Druhy bankovních úvěrů

2.1. Krátkodobé úvěry

Krátkodobé úvěry podnikatelským subjektům představují podstatný objem aktivních obchodů banky. Z hlediska výnosu banky, které provází určité úvěrové riziko ale i potřebné likvidity podnikatelských subjektů jsou nejčastější formou úvěru.

2.1.1. Kontokorentní úvěr:

je krátkodobý bankovní úvěr poskytnutý v pohyblivé výši až do smluvně sjednané maximální hranice. Předpokladem kontokorentního úvěru je existence kontokorentního účtu. Účet je aktivně využíván v platebním styku ekonomických subjektů, které provádí zúčtování svých příjmů a výdajů. Věcným obsahem kontokorentního úvěru je existence debetního zůstatku na účtu, kdy se pozice subjektu změní z věřitele na dlužníka

Kontokorentní úvěrový vztak vzniká uzavřením úvěrové smlouvy mezi klientem a bankou. Banka na základě analýzy úvěrové způsobilosti vymezuje **úvěrový rámec** jako velikost přípustného debetu na účtu. Dále určuje úrokovou sazbu vázanou na debetní objem a termín zúčtování. Po překročení úvěrového rámce na dobu delší než je stanoveno ve smlouvě platí klient sankční úroky. Součástí smlouvy je také zajištění (směnka, cenné papíry, pohledávka)

Účelem úvěru je vyrovnání fluktuace příjmů a výdajů ekonomických subjektů. Úvěru se využívá např. na pořízení oběžného majetku a zajištění likvidity klienta.

Náklady úvěru jsou vyšší než u ostatních krátkodobých úvěrů. Výhoda je v čerpání dle potřeb ekonomického subjektu.

2.1.2. Směnečné úvěry:

jsou úvěry založené na vlastnostech směnky. Směnky vystupující dříve jako instrument platebního styku se později začaly využívat k bankovním úvěrům. **Směnka jako listina je cenným papírem a obsahuje zákonné náležitosti směnečného závazku.** Funkce směnky

jako úvěrová funkce je v současnosti nejvíce využívána. Funkce je základem pro realizaci úvěrových vztahů v rámci:

- dodavatelských úvěrů
- eskontního úvěru
- akceptačního úvěru

- **Dodavatelský úvěr**

Prodávající dodá zboží kupujícímu a ten vystaví směnku. Prodávající směnku akceptuje a předá ji své bance k eskontu. Banku mu proplatí směnečnou částku sníženou o diskont (podle doby splatnosti). Banka si ponechá směnku ve svém portfoliu a při splatnosti předkládá směnku výstavci směnky nebo ji může reeskontovat (odprodat) na jiný subjekt (CB).

- **Eskontní úvěr**

Tento druh úvěru vzniká v případě, že banka odkoupí směnku od jejího majitele před termínem splatnosti (eskontuje ji), čímž se zároveň převádí pohledávka na nového majitele směnky (banku). Banka si ovšem vzhledem k tomu, že směnka ještě není splatná sráží tzv. diskont a v době splatnosti směnky ji předkládá k proplacení příslušnému směnečnému dlužníkovi.

2 základní druhy směnek:

Směnka vlastní (solosměnka)- představuje závazek výstavce směnky, že sám zaplatí majiteli směnky (remitentovi) ve stanoveném termínu směnečnou částku. Hlavním směnečným dlužníkem je tedy sám výstavce směnky.

Směnka cizí (trata)-výstavce směnky přikazuje svému dlužníkovi (směnečníkovi) zaplatit ve stanoveném termínu majiteli směnky (remitentovi) směnečnou částku. Pokud směnečník akceptuje závazek podepsáním směnky, stává se hlavním směnečným dlužníkem (akceptantem). Vystavitel směnky je v pozici vedlejšího směnečného dlužníka.

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud se jedná o eskontovanou směnku vlastní, předkládá ji obchodní banka k proplacení přímo hlavnímu směnečnému dlužníkovi (výstavci směnky), v případě směnky cizí ji je povinen proplatit směnečník. V případě odmítnutí směnky směnečníkem, může banka požadovat její proplacení od předchozího majitele, od něhož ji odkoupila.

- **Negociační úvěr**

Druh směnečného eskontního úvěru. Negociační úvěr se využívá podnikatelskými subjekty při zahraničních operacích. Předmětem operace je vystavení směnky dodavatele zboží pro odběratele, který zajistí u banky eskont směnky. Směnka je vystavena na dodavatele (banku). Součástí úvěru je pověřovací list, kterým banka potvrzuje vývozci odkoupení směnky a podmínky realizace. Banka, která provádí odkoupení směnky, je tzv. negociační banka. Základní fáze realizace úvěru vychází z uzavření kontraktu na zboží a žádosti o negociaci směnky.

- **Akceptační úvěr**

Podstata akceptačního úvěru spočívá v tom, že banka akceptuje cizí směnku, kterou na ni vystaví její klient. Banka (akceptant) se zavazuje zaplatit směnečnou částku v době splatnosti směnky. V daném okamžiku neposkytuje klientovi žádné peněžní prostředky, ale pouze se za

jeho směnku zaručuje, čímž přijímá úlohu hlavního směnečného dlužníka. Tím činí předmětnou směnku důvěryhodnější, za což si banka účtuje tzv. akceptační provizi.

Touto směnkou pak kupující zaplatí prodávajícímu za zboží. Před splatností uloží kupující směnečnou částku u akceptující banky. Ve lhůtě splatnosti prodávající předloží směnku k proplacení a banka mu ji proplatí. Pokud kupující částku u banky neuloží, banka musí směnku proplatit ze svých prostředků. Závazkový úvěr se tak mění na peněžní.

- **Ramboursní úvěr**

Akceptační úvěr v zahraničním obchodě. Základem úvěru je akceptace směnky bankou, kterou vystavuje vývozce. Úvěr je spojen s pověřovacím listem banky k vývozci (beneficient), ve kterém se banka zavazuje k akceptaci a stanoví splatnost a podmínky kontraktu. **Úvěr je poskytován v rámci tzv. ramboursní akceptační linky mezi bankou dovozce a vývozce.** V případě, že banka mimo akceptaci provádí i eskont směnky, ramboursní úvěr je spojen s negociačním úvěrem. Úvěr může být v rámci korespondenčního systému realizován u tzv. třetích bank. Výhodou úvěru je, že vývozce má k dispozici akceptovanou směnku, kterou může hradit své závazky nebo ji může eskontovat u banky.

2.1.3. Avalový (ručitelský úvěr)

Při poskytnutí avalového úvěru přejímá banka záruku za určitý závazek svého klienta (komitenta) vůči třetí osobě formou záruční listiny. Za poskytnutí avalu banka účtuje avalovou provizi jako procento ze zaručeného objemu.

Ručení:

- účelové
- běžné

Formy ručení:

vadium - bankovní záruka při veřejných soutěžích vypsáných vládou nebo veřejnou institucí pro případ nedodržení podmínek nabídky, popř. nepodepsání kontraktu (při úspěchu nabídky v soutěži), ten, kdo se přihlásí do soutěže připojí ke své nabídce záruku vůči vypisovateli soutěže (asi 2 % z ceny uvedené v nabídce)

kauce - záruka za správné provedení kontraktu, navazuje obvykle na vadium bankovní záruky. Banka obvykle požaduje složení jistiny.

2.1.3. Lombardní úvěr

Peněžní úvěr sjednaný na konkrétní fixní částku s pevně stanovenou lhůtou splatnosti a zajišťovaný zástavou movité věci nebo práva. Podle druhu používaných zástav je možno rozlišovat různé druhy lombardních úvěrů.

- Lombardní úvěr na cenné papíry- banka poskytuje klientovi úvěr do určité výše tržní ceny zastavených cenných papírů. Zastavené CP deponuje dlužník u banky po celou dobu trvání úvěrového vztahu, přičemž hodnota zástavy musí být udržována na dohodnuté výši.
- Lombardní úvěr na zboží-dlužník dá bance do zástavy zboží, které jí však fyzicky nepředává, ale skladuje je většinou ve veřejném skladišti.
- Lombardní úvěr na pohledávky-zástavou jsou pohledávky dlužníka vůči jeho odběratelům, které po uzavření úvěrové smlouvy postupuje bance.
- Další druhy lombardních úvěrů-směnky, životní pojistky, autorská práva

2.1.4. Revolvingový úvěr

Revolvingový úvěr je opakovaný bankovní úvěr určený k financování provozních potřeb, na krytí rozdílů vzniklých kolísáním stavu oběžného majetku. Pro revolving je stanovený úvěrový rámec (pevný nebo proměnlivý) a termín splatnosti úvěru. Úvěrový limit je v časových intervalech pravidelně obnovován (měsíčně, čtvrtletně...).

2.1.5. Spotřební úvěr

Skupina úvěrů poskytovaných soukromým osobám a domácnostem na předměty určené na spotřebu. Zpravidla na dobu 6 měsíců až 5 let. Výše je podstatně nižší než u předchozích úvěrů. Objekt úvěru nevytváří zdroje pro jeho splácení, splácen je z příjmů klienta. Patří sem např.:

- Revolvingový úvěr - často spojen s platební kartou. Revolvingový úvěr je opakovaný, převážně krátkodobý úvěr. Revolvingový úvěr vzniká na základě úvěrového rámce běžného účtu. Úrok je hrazen za dobu čerpání peněžních prostředků v debetním pásmu, úroková sazba není progresivní. Úvěrový rámec úvěru je bance zadán předchozím platebním stykem a bonitou klienta. Způsob a termín splátek určuje klient.
- Splátkový úvěr - splácí se pravidelnými splátkami podle příjmů klienta. Popř. anuitní splátky (splátka úroku a úroku, v průběhu splácení klesá podíl úroku a roste podíl úroku na splátce v důsledku postupného splácení jistiny).
- Překlenovací úvěr - na překlenutí dočasné finanční potřeby klienta, jedna splátka.
- Dispoziční úvěr - varianta kontokorentního úvěru, bez účelového vázání. Předpokladem úvěru je určitá doba platebních vztahů banky a subjektu, rozsah a splatnost úvěru je stanovena individuálně, úrokové sazby jsou progresivní, základem úvěru je smlouva o účtu.

2.2. Střednědobé a dlouhodobé úvěry

Slouží zejména jako investice do kapitálového majetku firem, investice do oběžného majetku, do bytové výstavby, apod.

2.2.1. Emisní půjčka

Úvěr je poskytnut formou odkoupení obligací, které dlužník emituje za účelem získání zdrojů. Banky zde vystupují jako zprostředkovatelé mezi emitentem a kupujícími obligace. Obvykle banky většinu obligací samy odkupují a podílejí se na technické stránce emise. Emitent musí zpracovat prospekt emitenta, který banka hodnotí a rozhoduje se, zda úvěr poskytne.

Emitenti mohou touto formou získat rozsáhlé a dlouhodobé peněžní zdroje. Pro věřitele má zase emisní půjčka tu přednost, že v případě potřeby hotovosti mohou zakoupené obligace odprodat před lhůtou splatnosti na sekundárním trhu cenných papírů.

Emisní půjčka může být poskytnuta jednou bankou, klubem bank nebo konsorciem bank (v čele s vedoucí bankou).

2.2.2. Sanační úvěr

Banka pomáhá financovat nápravná opatření, obnovení likvidity apod. Jedná se o finanční pomoc banky podniku. Zostřená kontrola bankou, zvláštní pozornost je věnována zajištění.

2.2.3. Investiční úvěr

Účelově vázaný úvěr na financování investic. Čerpání je sjednáváno individuálně. Větší riziko návratnosti.

2.2.4. Konsorciální úvěr

Podílový úvěr skupiny bank převážně investiční povahy. Velký objem potřebných prostředků, banky se spojí a poskytnou úvěr spolu. Riziko je diversifikováno mezi jednotlivé banky podle velikosti podílu.

Skupina bank určuje jednu nebo více bank za vedoucí banku, která odpovídá za dokumentaci, shromáždění zdrojů, poskytnutí úvěru, příjem splátek a úroků a rozdělení mezi členy bankovního konsorcia.

2.2.5. Veřejný úvěr

Banka zprostředkovává poskytování prostředků veřejné instituce, spravuje je na základě dispozic instituce. Instituce, která poskytuje finanční prostředky také určuje účel jejich použití a stanovuje okruh příjemců úvěru. Pověřená banka odpovídá za naplnění kritérií stanovených danou institucí. Jedná se o veřejné úvěrové programy – doprava, bytová výstavba, ochrana živ. prostředí a o veřejné podpory – záruky za úvěr, limity na úroky... V ČR poskytují specializované banky – ČMZRB, Konsolidační agentura.

2.2.6. Hypoteční úvěr

Účelově vázaný dlouhodobý úvěr na nákup, výstavbu nebo rekonstrukci nemovitostí. Je vázaný na zástavu nemovitosti. Minimální podíl klienta na celkové investici je 30 %. Splácení formou anuitních splátek. Banka může hypoteční úvěry refinancovat pomocí hypotečních zástavních listů. Hypoteční úvěry jsou podporovány státem – snížení úrokových sazeb (u FO) nebo dotací úroků (u PO). Mezi základní kritéria poskytnutí úvěru patří prokázání vlastnictví nemovitosti, bonita dlužníka k úhradě splátek, akontace k poskytnutí úvěru a další náležitosti, které souvisí s omezením různých bankovních rizik.

3. Úvěrový proces

- **Analýza subjektu a potřeba finančních zdrojů + výběr banky**

Ekonomický subjekt provádí ekonomickou a finanční analýzu určité oblasti činnosti a zjišťuje potřebu zdrojů své budoucí deficitní činnosti. Na základě analýzy vymezuje peněžní zdroje, záruky, druh úvěru a provádí výběr banky vzhledem k požadovaným úvěrovým zdrojům.

- **Zahájení jednání o úvěru**

Předmětem jednání v bance jsou informace o finanční situaci subjektu (druh činnosti, obrat, ziskovost, atd.) a úvěrových potřebách (výše úvěru, splatnost, účel, záruky, atd.).

- **Žádost o úvěr**

Žádost o poskytnutí úvěru obsahuje předepsané náležitosti, zejména údaje o předkladateli, požadovaný druh úvěru, objem a měnu úvěru, dobu splatnosti, způsob splácení úvěru, zajištění, atd. Subjekt předkládá podnikatelský záměr dle metodiky banky, údaje o ekonomické a finanční situaci, údaje o čerpaných úvěrech a obchodních spojeních s jinými bankami.

- **Analýza žádosti o úvěr**

Bankovní specializovaný management zkoumá žádost z hlediska schopnosti subjektu uzavírat a plnit závazky a z hlediska schopnosti dostát závazkům z poskytnutého úvěru a úroků. Banka analyzuje základní informace a charakter subjektu, oblast podnikatelské činnosti, výše a účel úvěru, podnikatelský záměr, provádí analýzu rozvahy, výsledovky a cash flow, výnosovost aktiv a finanční plán.

Na základě analýzy žádosti bankovní management zpracovává návrh na poskytnutí úvěru dle druhu a objemu požadovaných zdrojů. Návrh předkládá úvěrovému výboru příslušného stupně banky. Úvěrový výbor rozhodne o poskytnutí úvěru.

- **Zajištění úvěru**

Zajištění úvěru má zabránit ztrátám v případě platební neschopnosti klienta. Druhy zajištění úvěru jsou ve formě prohlášení ručitele, bankovní záruky, směnky, zástavního práva k věci nemovité či movité, zástavního práva k pohledávce či k cenným papírům.

- **Uzavření úvěrové smlouvy**

Smlouva o úvěru obsahuje závazek banky poskytnout úvěr v určité výši, závazek dlužníka splatit jistinu a úroky dle splátkového plánu, úrokovou sazbu, účel úvěru, podmínky čerpání úvěru, sankční podmínky, zajištění a číslo úvěrového účtu.

- **Splácení úvěru**

Splácení úvěru je závislé na druhu úvěru, průběhu příjmů, potřeby provozního cyklu apod.

- **Kontrola plnění úvěrových podmínek**

Banka provádí následnou kontrolu dodržení termínů splátek, dodržení účelu úvěru, finanční situace klienta a plnění podmínek smlouvy.

Při nedodržení smlouvy banka může: prolongovat úvěr (úvěr pokračuje, splátka je odložena), dočasně zastavit čerpání úvěru, zmrazit úvěr, požadovat okamžité splacení úvěru, odložit splátky a snížit úrokovou sazbu, realizovat záruky.

4. Hodnocení klienta

Aby se banka vyhnula rizikům spojeným s poskytováním úvěrů, hodnotí bonitu klienta, kvalitu objektu úvěru, limituje poskytované úvěry a požaduje zajištění úvěrů.

Hodnocení bonity klienta má dvě části.

1. část objektivní – matematicky vyjádřitelná
2. část subjektivní – závisí na pracovníkovi banky, který žádost o úvěr posuzuje

Hodnocení bonity představuje zhodnocení důvěryhodnosti klienta, jeho postavení, právní poměry, dále druh, velikost a časová struktura úvěru. Banka propočítává peněžní toky klienta, různé finanční a nefinanční ukazatele – např. celková likvidita, kapitálová struktura, finanční

zadluženost, rentabilita tržeb, ROA ..., obor podnikání, postavení na trhu, konkurence ... - banka určuje rating – očekávaná rizikovitost úvěru.

Kvalitu objektu úvěru (vlastní důvod, proč je úvěr poskytován) představuje jeho schopnost zapojit se do reprodukčního procesu.

5. Zajištění úvěru

Jedná se o všechna opatření, která banka podnikne, aby zajistila řádné splacení úvěru včetně úroků.

Zajištění dělíme:

1. *podle povahy zajištění na*

- *osobní* – za pohledávku ručí další osoba
- *věcné* – banka získává právo na určité majetkové hodnoty toho, kdo zajištění poskytuje

2. *podle svázanosti zajištění se zajišťovanou pohledávkou*

- *akcesorické* – je těsně spjata se zajišťovanou pohledávkou – při jejím zániku zaniká i jištění
- *abstraktní* – jedná se o samostatně stojící právo – s uspokojením pohledávky nezaniká, ale zajišťovatel má právo na jeho vrácení

- **Ručení** (osobní, akcesorické)

FO nebo PO se zavazuje bance, že uspokojí určitou její pohledávku, pokud tak neučiní dlužník. Jedna pohledávka může být jištěna jedním ručitelem nebo více ručiteli – pak buď podílově (každý ručí za část pohledávky) nebo solidárně (každý do výše celé pohledávky). Banka zjišťuje u ručitele bonitu ve stejném rozsahu jakou dlužníka.

Zvláštní případ: směnečné nebo šekové ručitelství – ručitel musí plnit, pokud je o to požádán i dříve než dlužník.

- **Depotní směnka** (osobní, abstraktní)

Příjemce úvěru vystavuje ve prospěch banky bílým směnkou a deponuje ji u ní. Pokud nebude řádně plnit, banka na ni doplní dosud nesplacenou částku včetně úroků a předloží ji k proplacení. Pokud plní dlužník řádně, je mu směnka vrácena.

- **Zástavní právo** (věcné, akcesorické)

Banka má právo realizovat zástavu při neplnění závazku. Věc, která je přijata do zástavy, musí mít stálou hodnotu musí být jednoznačně specifikovatelná, lehce zpeněžitelná a fyzicky předatelná. Zástavní právo musí být vyznačeno v listině osvědčující vlastnictví, u nemovitostí v katastru nemovitostí.

- **Abstraktní hypotekární dluh** (věcné, abstraktní)

Jedná se zástavu nemovitosti, která není předem spojena s žádnou pohledávkou.

Realizace zástavy: B zástavu prodá za úředně stanovenou cenu (musí být předem dohodnuto ve smlouvě, B má zástavu u sebe, musí informovat zástavce). B dále může zástavu sama realizovat veřejnou dražbou (popř. jiným vhodným způsobem), nebo banka realizuje zástavu soudní cestou.

- **Postoupení pohledávky** (cese)

Příjemce dluhu (dosavadní věřitel) postupuje bance (novému věřiteli) své pohledávky vůči třetí osobě jako zajištění přijatého úvěru. Cese jsou tiché (3. osoba o ní neví) a veřejné.

- **Převzetí dluhu**

Za klienta plní třetí osoba, která je klientovi zavázána na základě samostatné smlouvy. Banka musí souhlasit.

- **Smluvní pokuta**

Pokud klient nebude řádně a včas plnit, bude muset k původnímu plnění ještě navíc zaplatit smluvní pokutu. Nevýhodné pro banku – riziko se nepřenáší na jinou osobu.

6. Význam úvěru v ekonomice banky

Úvěry tvoří podstatnou část aktiv banky, je zde těžiště obchodní činnosti banky. Většina výnosů je právě z oblasti úvěrů.

Rizika související s prováděním úvěrových obchodů lze shrnout pod pojmem úvěrové riziko, které můžeme členit na aktivní a pasivní.

Aktivní úvěrové riziko:

- riziko bonity dlužníka (splácení úvěru probíhá jen částečně, nebo úvěr není splácen vůbec),
- riziko zajištění (klientem vystavené záruky nepostačují k pokrytí poskytnutého úvěru),
- riziko likvidity (sjednané splátky se zpožďují).

Pasivní úvěrové riziko:

- peníze, které banka dostala od klientů k dispozici ve formě depozit, budou požadovány dříve, než se očekává (nutné sledovat bonitu klienta).

Opatření: tvorba rezerv, sledování celého úvěrového portfolia, jednotlivých úvěrových vztahů.

Mezi rizika spojená s úvěrem patří:

- Úvěrové riziko – klient nesplatí bance poskytnutý úvěr a smluvené úroky, je tím větší, čím delší je doba splatnosti
- Inflační riziko – zmenšení reálné hodnoty úvěrů, projevuje se zejména u dlouhodobých úvěrů
- Kurzové riziko – u úvěrů v cizí měně
- Úrokové riziko – riziko změny úrokových sazeb na trhu